

S Wittgensteinem v gay sauně

● HOST

● sociologické reportáže

Vratislav

Maňák

Vychází s finanční podporou Ministerstva kultury ČR

© Vratislav Maňák, 2026

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2026

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-3022-9 (PDF)

ISBN 978-80-275-3023-6 (ePUB)

ISBN 978-80-275-3024-3 (MobiPocket)

Mému muži

Obsah

Zkapalnit, co mělo zůstat plynné	11
Héřin únos Ganyméda	35
S Wittgensteinem v gay sauně	57
Son regina!	75
Pokoutní průvodce Prahou	107
Epifanie bez Boha	127
Fragment a zkroušené srdce	149

Literatura	175
------------	-----

Zkapalnit, co mělo zůstat plynné

O možnostech mužství
a významu pauzy

Jsou nepohodlné.
Berou nám radost.
Ničí staletou tradici.
Naše kultura kvůli nim utrpí velmi vážnou ztrátu.
V roce 2019 vznikla v Budapešti petice, která zaútočila na plavky.

Lázeňský dům Rudas je obvykle docela nenápadný. Není to sice tak dávno, co ke staré budově přibyla moderní přístavba se střešním bazénem a kupolí, z jedné strany ovšem lázně stíní prudký sráz Gellértovy hory, z druhé je svírá nábrežní autostráda, a okrovou stavbu sevřenou mezi skálou, silnicí a řekou může člověk snadno přehlédnout, pokud se do ní nevypraví cíleně.

Důvod by pro to byl; v Budapešti sice fungují dvě desítky lázeňských domů, výsadou toho zdejšího ale bývaly výlučně pánské dny. Provoz, který zde už před půltisíciletím zřídili osmanští Turci, byl tradičně uzavřen ženám, a čistě pánská klientela se tak mohla v Rudasi ve stanovených dnech pohybovat bez plavek, pouze v symbolické bederní roušce. Před několika lety se ovšem správa lázeňského domu rozhodla mnohaletý zvyk omezit — a v pátek pustit do starého hamamu všechny bez výjimek. Plavky se v tu chvíli staly přirozenou podmínkou pro vstup.

Je to nepochopitelná, do očí bijící prázdnota, varovala protestní petice.

Pro rozhodnutí lázeňské správy by se přitom pochopení najít dalo (dokonce i přesto, že ho nemotivovala rovnoprávnost): budapeštské koupele jsou vyhledávanou turistickou atrakcí města i celého Maďarska a provozovatel argumentoval tím, že frekventovaný závěr týdne, kdy do metropole přijíždějí zahraniční turisté, hodlá využít pro navýšení zisků. Nešlo ovšem jenom o to.

Ve stejné době, kdy v Rudasi skončily nahé pátky, nasadila Coca-Cola reklamu se sloganem „Love is love“. Maďarská krajní pravice kvůli tomu zablokovala vstup

do nápojářského závodu a poslanec vládní strany Fidesz vyzval k celonárodnímu bojkotu populárních limonád. Na plakátech se totiž objímali dva muži.

V roce 2020 vyšla v zemi dětská kniha *Svět pohádek pro každého*, v níž se princ zamiloval do prince. Premiérova kancelář ji označila za homosexuální propagandu a prosadila, že ve dvousetmetrovém okruhu kolem kostelů a škol nebude queer literatura pro dětského čtenáře vůbec k dostání. Jinde ji sice koupit lze, ale ze zákona nesmí do výloh a je možné ji prodávat jenom zatavenou do slídy.

Souběžně s tím Fidesz v parlamentu upravil také ústavu. „Otec je muž, matka je žena,“ zapsal do ní. Šlo o banální a složité rozporovatelné konstatování, které ovšem současně znemožnilo adopci a výchovu dětí stejnopohlavním párům. Premiér Viktor Orbán vládne Maďarsku déle než dekádu a jeho odpor ke gayům, lesbám a trans lidem sílí rok od roku.

Nový páteční režim v Rudasi by šlo v tomto ohledu považovat i za reakci na proměněné klima. Za vstřícný krok k poptávce mocných.

Naše rozhodnutí se snaží zabránit zjevným sexuálními praktikám mezi návštěvníky, které nezastavila ani posílená ostraha, vysvětlovala lázeňská správa.

Sluší se říct, že nejde o stihomam. Turecká lázeň na pravém břehu Dunaje je skutečně místem, kde se k sobě přibližují muži — ale nepotřebují k tomu zrovna pátek.

Kulisy

Pánské dny fungují v Rudasi v omezené míře dosud; na konci pracovního týdne sice mají vyhrazená už jenom dopoledne, ale každou středu se turecká lázeň otevírá jediné pro muže na celý den. Zdejší sály v takových chvílích připomínají starobylý pánský klub — a slovo starobylý zde není nijak nadsazené.

„Kupole je tak obrovská, že se pod ni vejde tisíc muslimských bojovníků,“ napsal o lázni turecký geograf Evlija Čelebi, který ji navštívil v polovině sedmnáctého století. Pravobřežní Budín byl tehdy ještě samostatným městem ovládaným z Istanbulu a Rudasi se říkalo Zelený sloup — podle barvy jednoho z pilířů podpírajících strop, jenž anatolského cestovatele přiváděl k úžasu. Čelebi sice trochu přeháněl (pro tisíc mužů by v budínském hamamu místo nebylo) a také zelená barva zmizela v čase, ale jinak se zde od osmanských dob nezměnilo nic.

Čtvercovou dvoranu vydláždili červenou žulou. Ve čtyřech rozích čtyři kohouty chrlí termální vodu do čtyř hlubokých van. Každá má jinou teplotu a každá by snadno pojala až deset dospělých mužů, jenže není moc důvodů se městnat. Uprostřed haly totiž stojí bazén, osmiboká nádrž se schodištěm svažujícím se do teplé vody, na němž ve středečním odpoledni jako na ochozu amfiteátru posedávají a polehávají odpočívající muži, tu ponoření do vody jen po pás, jindy po prsa nebo až po bradu tak, že jim nad hladinu koukají leda tváře a nos. Pohledem se ztrácejí v tmavé kupoli nad hlavou, kde malá barevná sklíčka střídmě cedí denní světlo, *nebo* nastavují ramena ostrému proudu pramene, co prýští z huby maskarona, *nebo* se pohupují v kolenou a vedou tiché hovory *nebo* jenom mlčí a zavírají oči a poddávají se hřejivým pramenům, protože termální koupel unavuje a její šum uspává a vlny kolébají.

Kdo se koupe v Rudasi, koupe se ve stejném prostoru, v jakém se o půl tisíciletí dříve hráli už správci budínského pašalíku. Osmanská architektura pod Gellértovou skálou totiž není určena jen k distancovanému muzeálnímu prohlížení, ale dál slouží účelu, za nímž vznikla, a mužskému společenství, jež se zde den co den nově ustavuje a smáčí, poskytuje nebývale působivé kulisy.

Jeden z obrazů, k němuž se francouzský psychoanalytik Jacques Lacan opakovaně vracel, byl výjev z lázně: momentka z antické pověsti. Následník thébského trůnu Aktaión v ní vstoupí do stinné jeskyně, v níž se právě se svými družkami koupe bohyně lovu Artemis. Je nahý, očím smrtelníka nevědomě vystavuje své božství v podobě, v jaké by ho neměly nikdy spatřit — a Aktaióna proto obratem připraví o život. V ústraní koupele totiž zahlédl veškerou božskou podstatu.

Pravda je stejně nedostupná jako řecká bohyně a my jsme drážděni touhou ji spatřit aspoň na vteřinu, soudil Lacan a za Aktaióna v jednu chvíli označil svého učitele Freuda a ve druhé sama sebe. Nabídnutou metaforou ovšem — a to už spíše bezděčně — nasvítí i prostor, kde může k nahlédnutí podstaty dojít.

Atraktivita lázní obvykle spočívá v jejich schopnosti budit dojem, že v nich neplatí čas, protože jeho plynutí je zde tak pomalé, až se zdá, že se zastavil. Jedná se samozřejmě o iluzi (pomalost zde v první řadě diktuje každý příchozí sám sobě a teprve jejich součet vytváří onen vyhledávaný lázeňský rytmus), ale iluze je to tak svádívá, až je sebenaplňující, protože ve své ozvěně přitahuje každého, kdo si chce dopřát prožitek bezčasí.

Host, který vstupuje do lázně, se vědomě rozhoduje pro pauzu — pro pomlku v každodennosti, pro pozastavení své existence v jejích obvyklých mantinelech, které tak často určuje vnější svět se svým tempem a závazky. Zvolená pauza skýtá příležitost ulevit si od břemen, odložit sociální role a dopřát si usebrání a zklidnění bytí-v-sobě, bytí ve své osvobozené podstatě.

Svéráz lázní Rudas spočívá v tom, že neslibují pouze osvobození z času, ale také z prostoru. Iluzi bezčasí zde totiž doplňuje místní a genderová exkluzivita: *výlučně pánská* společnost se ve všední den schází k odpočinku ve *středověkých* osmanských koupelích. Člověk nemusí být nutně romantik, aby se pozastavil nad tím,

jestli se opravdu píše jednadvacáté století a jestli deset metrů od kamenné zdi hamamu skutečně proudí auta po nábřeží Raoula Wallenberga. A zdání časoprostorové kapsy či mezery, ten působivý efekt existence v trhlině mohou být po vstupu do sálu tak šokující, že není divu, když se je prvonávštěvník pokusí zachytit.

Děje se to právě teď.

Mladý Brit ještě nevyměnil plavky za bederní roušku, ale na převléknutí nyní nemyslí. Prostor ho přivádí v úžas, a tak se v křiklavých rudých šortkách s motivem ibiškových květů staví na středovou osu lázně a zvedá před obličej mobil, aby mohl budapeštské termály vyfotit. V tu chvíli končí všechen klid.

Z bazénu se ozve důrazné volání. Stejně tak i z van. A ještě dříve, než cizinec stiskne spoušť, stojí u něj dva zřízcenci v bílých mundúrech.

Není o čem diskutovat. Artemis neměla být spatřena — a ani v Rudasi se pauzy nedokumentují.

Chlapci

V bazénu mezi zavínutými lekníny postává malý Ernő Nemeček. Je oblečený, zmáčený od hlavy až k patě a zkroušeně se dívá po palmovém skleníku — přesně tak, jak se to dělo v jedné ze scén nejpopulárnější dětské knihy Maďarska, na jejíž počest v budapeštské botanické zahradě tuto sochu v roce 2019 vztyčili.

Chlapce z Pavelské ulice napsal dramatik Ferenc Molnár ještě za Rakouska-Uherska a ve svém vyprávění použil vděčný námět dětské literatury: nesmířitelnou rivalitu dvou klučích part. Tak jako v *Knoflíkové válce* Louise Pergauda soupeří Loverňáci s Velraňáky a jako Foglarovy Rychlé šípy stojí proti Bratrstvu kočičí pracky, i pavelští chlapci vedeni čestným a charismatickým Jánosem Bokou čelí nebezpečnému soupeři: zákeřnému klanu Červenokošiláčů, který chce hrdiny připravit o jejich herní plac.

Jímavá socha připomíná situaci, kdy se Nemecsek osudově nachladí, protože se při výzvědách v botanickém rajónu rudých nepřátel ukryje do vody, aby neprozradil své kamarády. Není to ovšem jediná situace, kdy nejvysmívanější a nejotloukanější pavelský chlapec projeví jistou dávku odvahy. Opakovaný vzdor červeným košilím a nakonec i vůle hájit domovské území při rozhodné bitvě mu vynese kolektivní uznání a spolu s ním také čestnou funkci Bokova pobočníka. I když totiž pavelským hochům ještě není ani patnáct, svět, který pro ně Molnár stvořil, stínuje svět dospělých mužů — včetně toho, že ho pevně svazuje s válkou.

Chlapci se sdružují v přísně hierarchické struktuře a třídí se podle vojenských hodností. Zavazují se plnit rozkazy nadřízených a ve škole si salutují, zrádce chtějí stavět před čestný soud a Boku coby generála nechávají před rvačkou přemítat o Bonapartovi. Do bitvy se organizují v praporech, do útoku je žene polnice a vlajka, pod níž bojují, má nepřekvapivě maďarské barvy. Láska k hájenému hřišti, píše Molnár, je pro ně totiž totéž jako „láska k vlasti“.

Soudobá Budapešť si tento příběh nepřipomíná jenom v botanické zahradě. O pár set metrů dál, před budovou gymnázia, vztyčila populárnímu klučičímu uskupení hned celé sousoší. Jak vidno, heroismus je třeba oslavovat pomníky už od útlého věku.

Muži

Pavelská družina ctí tvrdost. Nemecskovi nejdřív hrozí kvůli vzlykům vyloučením, a když prochlazený chlapec na konci románu zemře, zbylí kamarádi před sebou navzájem udrží kamennou tvář; Boka se rozpláče teprve ve tmě noční ulice, když si je jistý, že ho nikdo nevidí, protože — jak píše Molnár — poprvé „neukázal mužnost a vážnost“ a místo toho „se chová jako dítě“. Slzy jsou nepřípustné, dokonce i ve smrti.

Pokud americká filozofka Judith Butler ve svém slavném eseji *Performativní akty a ustavování genderu* uvádí, že základem naší genderové identity je stylizované a v čase opakované jednání, pavelští chlapi k této zřetězené replikaci přispívají hned dvakrát. Nejenže sami napodobují mužské vzory a s jejich pomocí konstruují vlastní chlapectví; kniha, která o nich vypráví, tuto strategii představuje dalším generacím čtenářů jako relevantní model, a u dospívajícího publika tak de facto funguje kulturní abonentka. Jako brzký sociální vklad do takového pojetí mužství, v němž se spojuje asertivita a agrese, dominance a moc, odvaha a aktivita.

Jedná se o známou identitární šablonu, kterou můžeme podle svého hodnotového zakotvení označit za klasickou a tradiční, nebo za zjednodušující a stereotypní. Její prostá existence ale není nutně problematická a některé z vyjmenovaných vlastností (aktivita, asertivita, odvaha) nenesou ani negativní konotaci. Prekérní se tato charakterová suma stává teprve kvůli tomu, že z ní hegemonní společenské skupiny uplynulých staletí vytvořily normativní ideál nejen pro muže, ale i pro celé lidství — a od něj odvinuly systémy sociální hierarchizace a exkluze, jež se různou měrou vztahovaly a vztahují na každého, kdo maskulinnímu ideálu nesvede dostát. Plačícího mladíka nevyjímaje.

Knize, kterou Ferenc Molnár napsal už v roce 1899, by byl samozřejmě nesmysl vytýkat, že chlapectví a mužství nekonstruuje jinak. Devatenácté století představovalo pro hegemonii bílého heterosexuála extatickou epochu, *Chlapi z Pavelské ulice* se svým odmítáním senzitivity a potenciální submisivnosti jsou v tomto ohledu přirozeným reprezentantem doby a rigidní představu o mužství navíc dílčím způsobem zpochybňují, když se nejhrdinějším členem chlapecké skupiny stane její nejslabší člen.

Pozornost si Molnárovo vyprávění zaslouží proto, že navzdory svému stáří dosud nevyčpělo a že se jím a všemi podobnými příběhy současná evropská společnost běžně obklopuje, aniž je problematizuje. Oslavuje je, převádí na plátna kin a hýčká jako příslovečný zlatý fond, čímž

účelně prodlužuje jejich kulturní stopu, souběžně však nevědomě pomáhá replikovat i jejich genderové vzorce. V maďarském případě je přitom předkládaný obraz klasické maskulinity i politickým nástrojem — jednou z ideologických pák vládní moci.

Maďaři

Když budapeštské divadlo Vigszínház nastudovalo Molnárovu knihu jako muzikál, stal se ústřední melodií bojový popěvek „Náš grunt“, v němž se pavelští chlapci bijí v prsa a přísahají věrnost rodné zemi. Metropole na Dunaji má sice oproti zbytku země liberálnější pověst, divadelní obraz maďarského dorostu ale musel potěšit i vládnoucí národní konzervativce. Na tom, jak má vypadat správný maďarský muž, totiž jejich předsedovi mimořádně záleží a budapeštský muzikál jeho představu nerozporoval, nýbrž replikoval:

Správný maďarský muž je obránce vlasti.

(Fidesz svůj politický úspěch vystavěl na paternalistickém, antiglobalizačním nacionalismu a sám Orbán v tomto duchu přirovnal Evropskou unii ke zpupnému klanu červených košil. Na pavelského chlapce tím pasoval sám sebe a současně i celé Maďarsko, bude-li unijním zájmům dostatečně vzdorovat.)

Správný maďarský muž je hrdina z boje.

(Země sice žádnou válku nevede, ale bojovat se dá i metaforicky, a tak premiér za moderní válečníky označuje aspoň maďarské sportovce. Branný heroismus patří k obvyklému populistickému fetiši a v tomto případě se z atleta v národních barvách snadno stane také mužský idol, vzor fyzické síly a zrcadlo ctností.)

Správný maďarský muž je nadřazen ženám.

(Když spisovatelka Krisztina Tóth navrhla ze seznamu povinné četby vypustit dva tituly z devatenáctého století, protože ženy zobrazují jako pasivní správkyně domácnosti podřízené mužům, vládní média na ni

uspořádala veřejný lynč. Z jejich pohledu totiž ohrozila kulturní tradici.)

Správný maďarský muž je heterosexuál.

(Maďarská státní opera v roce 2018 zrušila patnáct představení muzikálu od Eltona Johna poté, co vládní tisk inscenaci označil za nespoutanou gay propagandu, která může dětského diváka proměnit na homosexuála.)

Správný maďarský muž má být správný maďarský muž už jako kluk.

(A nástrah neubývá. Státní kontrolní úřad nedávno varoval, že maďarský vzdělávací systém může poškodit dospívající chlapce, protože u nich upřednostňuje „ženské rysy“ a málo je podporuje v technických dovednostech, podnikavosti a riskování.)

Správný maďarský muž čelí ohrožení z mnoha stran.

(Nejde jen o ženskou emancipaci, neskrývanou homosexualitu nebo Evropskou unii. Nebezpečí představují také američtí miliardáři, muslimští přistěhovalci, a dokonce i přemýšlení nad tím, co to takový maďarský muž vlastně je. Vláda proto raději zakázala celá genderová studia. Hrozné je vše liberální, vše zahraniční, vše soudobé, nebo to tak aspoň tvrdí Viktor Orbán — a jedním dechem slibuje, že učiní veškerým hrozbám přítrž, pokud mu voliči svěří svou důvěru.)

Správný maďarský muž je přísně chráněný druh.

Jenže ochrana lehce zakryje kontrolu, přísnost se snadno promění v útisk a nelze se divit, že někteří muži hledají, kde by si od diktátu fideszovských norem mohli dopřát pauzu. Jedno takové místo by tu bylo.

Zákulisí

Čtvercovou dvoranu vydláždili červenou žulou, ve čtyřech rozích čtyři kohouty chrlí termální vodu do čtyř hlubokých van, uprostřed haly stojí osmistenný bazén se schodištěm... to všechno už jsme viděli. Prvotní zaujetí působivou scénou ovšem odvádělo pozornost

od pánského osazenstva, a teprve když přivyknete časoprostorové kapse a poddáte se blaženému klidu lázeňského vakua, uvidí vaše oči jasněji — a někdy až do očí těch druhých. Kdekdo se totiž *dívá*.

Nahotu stíní jen krátká bílá plenta kolem pasu. Kryje klín, zadek vůbec ne. Ve vodě se zdvihá, nad vodou se lepí na tělo... a mnozí muži v Rudasi nepřivírají víčka jenom kvůli slasti koupele. Ostří a sledují jiné mokré muže, kteří pomalu korzují v loubí bílých sloupů, *nebo* otálejí ve sprchách a vyhlížejí nově příchozí *nebo* si pohledem měří ty, kdo se s nimi máčejí ve vanách, a když se hodně osmělí, přisednou si blíž, *nebo* hledají, s kým se zavřít v malé šatní kóji, *nebo* s tázavým výrazem postávají u dveří vedoucích do páry a plaše pobízejí ke vstupu *nebo* se rovnou sesednou na dřevěných lavicích, stehno se opře o stehno a ruce se dají do pohybu, protože rozpálená mlha nabízí laskavou skrýš a úlevné vzdechy mohou mít různé příčiny.

Pořád přitom platí, že staré turecké lázně nejsou saunou pro gaye. I takové podniky v Budapešti samozřejmě existují, jenomže v nich už není místo pro pochyby, skrývání ani zdrženlivost, zatímco v hamamu pod Gellértovou horou nikdy není jasné, kdo je gay a kdo ne. Zdejší dorozumívací kód je proto nutně inhibovaný a subtilní; spočívá vlastně jen v délce a intenzitě pohledu a typizovaných dotycích na vlastním těle, které jsou ale současně tak kradmé, že nevzbuzují zbytečnou pozornost.

K tomuto plachému skrývání může člověk snadno přistoupit jako k zábavné a vzrušivé hře, na níž si ověří vlastní rozpoznávací schopnosti a případně i svůdcovský talent — za předpokladu, že je jeho jediným cílem pokoutná masturbace nebo tichý sex v převlékáci kabině. Daleko zajímavější než podoby a možnosti vzájemného přiblížení jsou ovšem okolnosti, za kterých může k takovému zážitku vůbec dojít.

Fakt, že v Rudasi dochází k homosexuálnímu chování, totiž vůbec neznamená, že zde vyhledávají slast lidé, kteří se jako homosexuálové také veřejně identifikují.

V pruderii orbánovského Maďarska totiž staré turecké lázně se svou historickou tradicí exkluzivního přístupu a přirozeným zakotvením v budapeštské městské kultuře vytvářejí prostor, do něhož je možné (na rozdíl od gay saun) vstoupit beze studu a rizika nechtěných sociálních nákladů a který současně (tentokrát už ve shodě s gay saunami) důsledně dbá na diskrétnost klientovy pauzy, ať už je její podoba jakákoli.

Už sice zaznělo, že je homosexuální kontakt v Rudasi kradmý, rozhodně to ale neznamená, že je neviditelný. I muž, který do lázně ve všední den přijde jenom kvůli termální koupeli, přece svede zaznamenat zkoumavé pohledy svého okolí, povšimne si předváděných dotyků a zcela jistě rozpozná rytmické pohyby pěstí, když se usadí v páře. Nejpozoruhodnější na zdejší společnosti proto nakonec není její erotické a sexuální zákulisí. Opravdu důležitá je teprve skutečnost, že do tohoto zákulisí kde-kdo vidí... a nikomu to nevadí.

(S výjimkou lázeňské správy.)

Náklonnost

Zažitá představa o výlučně pánských společnostech se pojí s obrazy hierarchie a řádu. Ať už se jedná o armádní sbory, církevní bratrstva nebo sportovní družstva, jsou tyto mužsko-mužské kolektivy vždy organizovány ve vertikální ose podle rozdílné schopnosti ovládat specifické kompetence. Přirozená společenská diverzita (všichni neumějí všechno stejně, protože všichni nejsou stejní) se tím ale stává i nástrojem reduktivní klasifikace, která určuje odstupňovaný přístup k moci a privilegiím — a snadno budí rivalitu. Soupeření o vlastní pozici a případný vertikální posun navíc doplňuje trvalá pohružka restrikce, protože organizace respekt k nastoleným principům buď implicitně očekává, nebo si ho rovnou vymínjuje. A je nasnadě, že takto uspořádané společenství má daleko k družné idyle.

Když podobné mužsko-mužské vazby zkoumala americká socioložka Sharon Bird, došla k závěru, že přispívají k udržení hegemonní maskulinity. Jsou totiž odtržené od běžných sociálních kontaktů (část populace v nich nemá místo) a silně soutěživé, mužskou identitu navíc konstruuji nejen jako protiklad k té ženské, ale ještě ji ženám vertikálně nadřazují.

Žádný chlap nikdy není úplně vespod, když je někde pod ním pokaždé ještě ženská.

Když mužsko-mužské vazby studovala americká teoretička genderu Eve Kosofsky Sedgwick, došla k závěru, že udržují i heteronormativní maskulinitu. Nevymezují se totiž jenom vůči ženám, ale i vůči homosexuálům. Pohrdáním a záští, kterou k nim přinejmenším formálně chovají, totiž potvrzují vlastní, řádnou heterosexualitu.

Žádný chlap nikdy není úplně vespod, když je pod ním kromě ženské ještě buzerant.

Když mužsko-mužské vazby popisovali švédští sociologové Nils Hammarén a Thomas Johansson, došli k závěru, že Bird a Kosofsky Sedgwick měly pravdu, ale jenom zpola. Vertikální model je sice zažitá představa, avšak nikoli jediná. Z osy zkusili udělat kříž. Tak jako mužství nikdy není z jednoho kusu, nejsou podle nich z jednoho kusu ani komunity, které muži vytvářejí. Pokud v nich chybí institucionální vertikála, odpadají zčásti i důvody k rivalitě, protože není o co soutěžit, a *horizontálně* organizovaná pánská společenství v tu chvíli umožňují projevit subjektivitu v její plasticitě... včetně prožitků blízkosti. Ty koneckonců nejsou ničím mimořádným ani v pánských partách, co spolu jezdí na vandr, ani v blízkém a bratrském přátelství dvou mužů.

Hammarén s Johanssonem už ale nemluví o tom, že i u horizontálního kontaktu je obvykle potřeba vymezit bezpečné pole magickými formulemi:

Bavit se o ženách a nedopustit nic, co by se dalo vyložit jako vlastní zženštilost.

Manifestovat své chlapství a nepřipouštět, že bych jím mohl být také zaujatý.

Hlasitě odmítnout homosexuální fantazie, kterými si mě dobírá okolí, a odmítnout je podruhé a odmítnout je i potřetí, neboť se objevují vždy, když za rivalitou probleskne bromance. Slzy jsou přece nepřipustné — a náklonnost k mužům zrovna tak.

Panika

Evropská společnost v uplynulých dvou stoletích spojila intimitu se slabostí a obojí připsala ženám. Sdílení privátních prožitků tím přestalo odpovídat pojetí skutečného muže coby distancovaného heterosexuála, který s emocemi odmítá ztrácet čas, ovšem: čím rigidnější představy o mužích a jejich vztazích jsou, tím intenzivněji se vnější imaginace věnuje homoerotickému potenciálu každého kontaktu, který stereotypním předpokladům dostatečně neodpovídá. A stačí zběžný pohled do popkultury.

Erotické projekce publika rámuji vztahy Batmana s Robinem, kapitána Kirka se Spockem, Vinnietou s Old Shatterhandem i Sherlocka Holmese s doktorem Watsonem, pochyby o heterosexuality tradičně ulpívaly na popových boy-bandech devadesátých let a homosexuální fantazie svedly opřít i ta nejtradičnější mužská společenství, takže když český pivovar Gambrinus na začátku tisíciletí nasadil reklamní slogan Chlapi sobě, aby jím vychválil pospolitost pivařů, reagovala lidová tvořivost hříčkou „Chlapi v sobě“ a doprovodila ji koláží gangbangů.

Takto sexualizované interpretace domněle neadekvátních mužsko-mužských vztahů sice mohou v první chvíli působit jako podřadný vtip, v konzervativnějších společnostech ale současně slouží jako lascivní prostředek, kterým publikum devaluje možnou pánskou blízkost, upozorňuje na dominantní maskulinní normy a implicitně se dožaduje jejich dodržování.

Maďarskému Fideszu se tuto rigidní sociální kontrolu podařilo transformovat i na politikum. Orbánovy

populistické strategie totiž prezentují Maďary jako národ, jež globalizace ohrožuje nejen politicky, ale i etnicky. Rétorika nacionalistů, kteří stavějí na kmenovém alarmismu a sami sebe pojmají jako strážce tradiční kultury, tím do veřejného prostoru vnáší zdánlivě nadstranické, protože existenciální téma — otázku přežití národa. S její pomocí si ovšem osobuje právo zakročit proti každému, kdo nepřispívá k jeho reprodukci; z gayů (a šířeji všech lidí s queer identitou) se stávají delegáti liberální zvrhlosti, nepřátelé maďarské kultury a rodiny a nebezpeční pedofilové ohrožující zrání nových generací. „Nechte naše děti na pokoji,“ vzkazuje homosexuálům předseda vlády.

Ačkoli nenávistné kampaně současného maďarského kabinetu formálně fungují jako ochrana většiny, ve skutečnosti vytvářejí tlak i na ni. Přesvědčení, že správný maďarský muž je jedině plodivý heterosexuál, totiž představuje projev mnohem hlubšího a vytrvalejšího kulturního jevu, pro nějž již zmíněná americká teoretička Eve Kosofsky Sedgwick používá termín homosexuální panika.

„Je to ta nejprivátnější, psychologizovaná poloha, v níž mnozí západní muži dvacátého století prožívali vlastní zranitelnost, kterou jim způsobil sociální tlak homofobního vydírání,“ píše ve studii *Between Men*. Kriminalizace, demonizace a dehonestace homosexuality podle ní totiž nedopadá jenom na gaye, ale slouží ke kontrole všech mužů bez výjimky, protože ruku v ruce s redukčním modelem maskulinity proměňuje jakýkoli bližší pánský kontakt v nebezpečnou odchylku, selhání v roli, nebo rovnou příznak sodomie.

Ani absence hierarchické struktury proto nakonec mužsko-mužským společenstvím nepřináší žádnou velkou úlevu, když restriktivní korektiv vertikály převzala společnost i politická reprezentace. Mužství zůstává zamčeno v kasárnách.

Další otázky znějí jenom tiše. A jen velice nesměle se hlásí o pozornost.

Proč by ale člověk fantazíroval o Sherlockovi líbajícím Watsona, kdyby ho nenapadlo, že k takové scéně může mezi přáteli za jistých okolností dojít?

Proč by si představoval sex pivních štamgastů, kdyby ho ta nejzasutější část mysli nezvažovala jako určitou, jakkoli nepravděpodobnou možnost?

A proč by lázeňské úřady v Rudasi omezovaly pánské dny, kdyby si nemyslely, že kontakt muže s mužem dovede být mnohem méně strukturovaný, než jak si to žádá společenský řád?

Z těchto otázek jako by cosi vyvěralo. Jako by se z nich něco nezvědomělého dralo na povrch... a docela prosté vysvětlení nabízí Eve Kosofsky Sedgwick: erotická (milostná, ale nutně ne sexuální) touha muže po muži a jeho blízkosti v pánských vztazích a společenstvích přirozeně je, protože v nich přirozeně vždycky byla — a teprve homofobní redukce maskulinity ji donutila k ústupu. Vlivem oktrojovaných norem se totiž tato intimita začala jevit jako vadná, nebezpečná a ohrožující.

Psychologové pro proces, při němž lidská mysl tato znepokojivá puzení vyhání a snaží se je transformovat v cokoli snesitelnějšího, používají termín sublimace. Shoda s pojmem, kterým fyzika popisuje proměnu skupenství, není náhodná, protože dotčená látka ani zde nikdy úplně nemizí, ostatně... v jednu chvíli se podřekne i Ferenc Molnár. Čtenář jeho budapeštského vyprávění nemá mnoho důvodů sympatizovat zrovna s Férim Átsem (je to přece vůdce nepřátelského klanu, rváč a agresor), a přesto právě o něm můžeme číst i tato slova: „Byl to hezký, ramenatý, snědý chlapec a volná červená košile mu náramně slušela. Propůjčovala jeho zjevu jakousi bojovnost. V té červené košili bylo cosi garibaldovského.“

Jde jenom o pár vět, nepatrný zlomek z celého vyprávění, který by mohl budit pouze mizivou pozornost, kdyby ovšem právě tady vypravěč nevystoupil z vlastního

rytmu. Nejenže Átse odkazem na italského revolucionáře Garibaldiho nečekaně romantizuje; ve slovech, která volí pro popis chlapcova oblečení a těla, navíc nesvede zakrýt zaujetí, jež v něm představa půvabného, přidrzlého mladíka v rudé rozhalence dokáže vyvolat. Nic jiného přece čtenářům ani neukazuje — nic jiného než opálenou tvář a široká ramena kluka, který se právě stává mužem.

„Volná košile mu náramně slušela.“ A kdyby si ji rozepnul, homoerotické toužení by už nezůstalo skryté.

Reálno

Francouzský psychoanalytik Jacques Lacan dal na jazyk. Považoval ho za to jediné, co máme, a ve svých úvahách dospěl až k tomu, že se v jazykovosti jako lidé také ustavujeme, neboť právě ona představuje formující sílu naší subjektivity i její organizační princip. „Svět věcí je vytvářen světem slov,“ nechal se slyšet.

Souběžně je ovšem jazyk také systémem znaků — sítí obecně přístupných symbolů, které jsou v konkrétním použití pouze efemérní, nepřesné a přinejlepším přibližné, a není proto divu, že zkušenost lidské existence nikdy nesvedou vyslovit plně. I při sebevětší snaze, i při sebe-přesnějším popisu z nás bude cosi chybět, a protože se jinak než skrze nedokonalý jazyk ani nevnímáme, je těžké se chybějící části vůbec dobrat.

Zeje zde nepřekonatelná trhlina, soudil Lacan dále. Na jedné straně stojí lidská individualita ve své necenzurované pravdě a přirozené celistvosti, či ještě lépe a autorovými slovy ve svém *reálnu*, od něhož nás fatálně odtrhlo přijetí jazyka. Na straně druhé je popsateľný vnější svět, prostor mezilidských interakcí, sociálních norem a symbolických konvencí, který nás omezuje a formuje tak, že sami sebe jinak než jeho slovníkem téměř nejsme schopni pojmenovat.

Restrikce je navíc o to silnější, že symbolický řád stojí o přehlednost. O existenci míní vyprávět jednoduše

a neproblematicky, a tak trhlinu, toho svědka chybění, raději zakrývá, a pokud by se v ní mělo reálně objevit a po vzoru horkého pramene vyvřít na povrch, hbitě ho promění v jakýsi neviditelný plyn, protože co je reálné, to neprošlo cenzurou, a co neprošlo cenzurou, může být ohrožující.

Nevyslovené stopy naší celistvosti nakonec kondenzují jenom bezděčně. Jako vysrážená kapka na stropě v horké místnosti se objeví prořeknutí, zaujetí tělem v rudé košili nebo sexuální fantazie s filmovými hrdiny. Trhlina totiž může být zakrytá, pramen v její hloubi ale nepřestává vřít.

Lázeň

Antická pověst o Aktaiónovi, která tolik zaměstnávala Lacanovu pozornost, nakonec není ničím jiným než vyprávěním o trhlíně. Tou trhlinou se zde myslí vchod do jeskyně — a ve chvíli, kdy v ní řecký král zahlédne koupající se Artemis, spatří i ryzí reálné. Co je božské a nahé, je totiž také absolutní a necenzurované, tak jako by mohla být i lidská existence, pokud by zmizely formativní limity vnějšího řádu. Bohyně lovu se zde stává personifikací naplněného celku.

Bez lázně by celistvost možná nebyla a jeskyně s vyvěrajícími prameny není ve starořeckém příběhu jen náhodnou kulisou. Koupel zde funguje jako nezaměnitelné místo svobodného spočinutí a obnažení, jako výdut ve vnějším řádu a jako chráněná časoprostorová kapsa, kde se díky zklidněnému *bytí-v-sobě* můžeme k celistvosti aspoň přiblížit.

Trestá-li Artemis thébského krále za to, že ji v její lázni vyrušil, vede ji stejná motivace, s níž se návštěvníci budapeštského hamamu prve obořili na turistu s fotoaparátem — v obou případech jde o odmítnutí symbolického řádu, který se vlomil do míst, kam nepřísluší. Takových míst navíc není mnoho. Upřímně, v celé Budapešti byste

jen těžko hledali jiný mužský prostor, který takovým způsobem jako Rudas nechává zkapalnit to, co na ulici zůstávalo plynné.

Chlapi z Pavelské ulice

K tureckému hamamu patří i finská sauna a v ní teď posedává skupinka budapeštských penzistů. Jsou šediví, to přinejlepším, častěji bělovlasí, v horkém vzduchu se jim dmou vyvalená břicha, a protože zasedli v půlkruhu, připomínají radu stařšinů, které zrovna předsedá shrbený osmdesátník s knírem. Mít ještě pár let navíc, mohl by to být János Boka... což je v kontextu dalšího vlastně docela zábavná představa.

Řekněme, že to opravdu je János Boka. Sedí v čele půlkruhu, vypráví a spolu s ním se v sauně potí i Geréb, Csele a Kolnay a je tady i Barabás a Csónakos — v Rudasi naráz relaxují všichni chlapi, co bývali svého času chlapci z Pavelské ulice a dnes (tak jako každou středu) přešli žlutou tramvají z VIII. obvodu přes Dunaj, aby se nahřáli v termální lázni nebo aby si v ní dopřáli *pauzu*, protože v šatnách spolu s oblečením odložili i všechny představy o tom, jací by měli být, jestli by si měli salutovat a jestli by se měli třídit podle hodností.

S pomocí zestárlých Molnárových hrdinů se na konec dají lázně pod Gellértovou horou nejjednodušeji popsat jako *reálný* mužský svět. Horizontální, neorganizovaná, a tedy i nehierarchizovaná podstata zdejšího společenství totiž umožňuje plastičtější a nepanické prožívání vlastní subjektivity. Časoprostorová kapsa, kterou zde vytváří specifická lázeňská pomalost a historické kulisy, navíc poskytuje dočasný azyl od vnějšího světa, a tím i od reduktivního kasárenského tlaku, který na mužskou identitu vyvíjejí hlasité konzervativní síly současné maďarské společnosti. Je to nakonec nesmírně vzácný prostor, protože mužství se tady prožívá různě — a bez jakýchkoli obav.

Pavelští ostatně v sauně nesedí sami. Spolu s nimi zde ztěžka oddychuje také několik zahraničních návštěvníků města, a když se jeden z nich zvedne a zamíří ke sprchám, uvolněné místo rychle využije holohlavý a vysportovaný padesátník, který do sauny prve nahlížel skrze skleněné dveře a teď se může posadit přímo naproti dvěma mladým cizincům.

Stařešinská rada jeho příchod registruje, Barabás i Csónákos se po nově příchozím zběžně podívají, ale od běžícího hovoru se nedají rušit — a šlachovitého padesátníka jejich diskuse beztak nezajímá. Přišel z jiných důvodů. A tak si podepře bradu a zadívá se na jednoho z turistů.

Nemůže vědět, jestli cizinec porozumí jeho signálu, ale v sázku se toho nedává mnoho. Vlastně se neriskuje nic, a tak povolí stehenní svaly, vezme varlata do dlaně a promne si penis.

Je to jen okamžik, on při něm z turisty naproti sobě nespustí oči... a vnímá ho i Geréb. Také Csele si ho všimne. A postřehne ho i Kolnay, který voláním z termální vany prve upozorňoval na nepřátelskou čočku fotoaparátu. Tentokrát ovšem nikdo nic neřekne. Nikdo se neohradí, nikdo nic neudělá. Nikomu nic nevádí. A když padesátník své gesto zopakuje, aby bylo vyhlédnutému turistovi jasné, že nejde o náhodu, János Boka si s drobným pobavením pomyslí, že je to přece docela jednoduché znamení — a že v jiných dnech docela stačí jedenkrát.

Jeskyňě

Homosexualita a heterosexualita po dekády představovaly binární dvojici, s jejíž pomocí medicína, psychologie a sociální vědy popisovaly a klasifikovaly sexuální preference jednotlivců, budapeštský hamam ale zřetelně ilustruje, že tyto definiční, mezní a vzájemně polarizované kategorie jsou sice hojně používány, ale stále

zjednodušující konstrukty, které nesvedou postihnout lidskou identitu v její vrstevnatosti a situační dynamice.

Protest proti rušení pánských dní, během nichž je možné v otomanských síních Rudase korzovat bez plavek, nakonec nejde vykládat jen jako volání po možnosti homosexuálních zážitků. Jistě, dochází zde i k nim, takto sexualizovaná interpretace by ale byla neúnosně reduktivní a nakonec by se ničím nelišila od devalvačních posměšků namířených proti jakýmkoli jiným projevům mužsko-mužské blízkosti.

„Chlapi v sobě: Bez plavek si vrznem snáz.“

Odpor petentů byl ve skutečnosti o poznání obecnější.

„Naše kultura utrpí velmi vážnou ztrátu.“

Výlučně pánská společnost oděná do bederních roušek se ve zdejších termálních vanách rekreuje už půl tisíce let, a vykročila-li skromná petiční skupina proti změnám lázeňských pravidel, udělala to proto, aby se zastala zavedených zvyklostí lokální městské society čili hájila přesně tu „tradiční kulturu“, kterou si jindy berou v ochranu srdnatí puristé z Fideszu a jemu poplatných úřadů.

Případ Rudase nakonec nejlépe ukazuje, že i glorifikované maďarské tradice mohou ustoupit stranou, pokud je právě potřeba rozvířovat homofobní paniku. V zemi, jejíž neotradicionalistická vláda vnímá muže jen jako heterosexuální nacionalistické bojovníky, totiž koupele na dunajském břehu skutečně představují prostor společenské diverze. Svým exkluzivním režimem — limitovaným, ale stále existujícím — totiž vytvářejí trhlinu, jež umožňuje překonat diktát symbolického řádu a nabízí prostor i pro tu část mužské celistvosti, kterou na ulicích orbánovského Maďarska není možné oslovit.

To, v čem spočívá jedinečná hodnota lázeňského domu Rudas, je nakonec zdejší neoktrojovaná maskulinita — celistvé a reálné mužství, které se vyvazuje z ideologických interpretací vulgárně vnucovaných konzervativní společností i primitivní státní mocí. Které homosexualitu zahrnuje, místo aby ji vykazovalo, neděsí se jí, ale respektuje ji, protože ji vnímá jako jeden z možných projevů

jindy potlačované a zakazované touhy po prožívání mužsko-mužské intimacy. Právě o tuto všeobjímající mužskou blízkost jde v budapeštských lázních v první řadě. A právě ta, jako tajný podunajský pramen, kondenzuje a vyvěrá pod tmavou klenbou starého hamamu.

Artemidina jeskyně:

Döbrentei tér 9

1013 Budapešť

Každé pondělí, čtvrtek a pátek dopoledne; ve středu od rána až do osmi večer.